

RITA PAQVALÉN

Enspråkighetsnormen på det litterära fältet

Katri Talaskivi 2021: Kieli-ideologia ja kirjailijakäsitys 2010-luvun Suomessa. Muunkielisten kirjailijoiden kokemuksia suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa. JYU Dissertations 449. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 157 s.

Det litterära fältet i Finland har under de senaste 20 åren haft ett klivet förhållande till litteratur skriven av utlandsfödda författare. Längre tycktes förläggare, litteraturkritiker och även forskare sukta efter den stora "invandrarromanen" som skulle beskriva dagens "mångkulturella" verklighet och föra in något "främmande" i vår litteratur (på finska eller svenska). Denna längtan var stundvis så stark att kritiker inte enbart utnämnde utlandsfödda författare till den nya litteraturens fanbärare, även finländska författare med en eller två utlandsfödda föräldrar fick den tvetydiga rollen, samtidigt som det litterära svängrummet som gavs dem var snävt.

Mottagandet av författarnas verk avslöjar väl hurdana förväntningarna på dessa författare har varit. Ett exempel på detta är mottagandet av Runebergspristagaren Ranya El Ramlys (numera Paasonen) debutroman *Där solen står högst (Auringon asema, 2002)*, som Hanna-Leena Nissilä (numera Määttä) analyserat i sin doktorsavhandling *"Sanassa maahanmuuttaja on vähän kitkerä jälkimaku". Kirjallisen elämän ylijärjellistuminen 2000-luvun Suomessa (2016)*. Inte sällan har dessa förväntningar haft etnocentriska och rasifierande förtecken, något som Maimouna Jagne-Soreau även visat i sin högaktuella avhandling *Postinvandringslitteratur i Norden: Den litterära gestaltningen av icke-vita födda och uppvuxna i Norden (2021)*.

Samtidigt som en del av de författarskap som placerats i det "mångkulturella" facket har fått stor medial synlighet, har de flesta utlandsfödda författares utgivning varit så gott som okommenterad i finska media. Tystnaden gäller inte minst de författare vars utgivnings språk är ett annat än finska eller svenska – ett exempel på detta är den i Finland sedan 2004 bosatta arabiska litteraturens stora stjärna Hassan Blassim, som hann slå igenom internationellt både på det arabiska och engelska litterära fältet innan han upptäcktes i Finland. Om mottagandet av Blassims romaner har Olli Löytty skrivit i sin bok *Jäähvyäiset kotimaiselle kirjallisuudelle (2021)*. Men de annanspråkiga författarna har inte enbart bemötts av tystnad, deras närvaro konkretiserar fältets exkluderande mekanismer och enspråkighetsnorm – på två språk. Det mest synliga exemplet på dessa praktiker är de finländska författarföreningarnas ovilja att godkänna författare som skriver på andra språk än finska respektive svenska som medlemmar.

Under de senaste tio åren har det förts en diskussion om det finländska litterära fältets osynliga trösklar och enspråkighetsnorm i relation till det omgivande samhällets flerspråkiga realitet. Diskussionen, som initierats av de annanspråkiga författarna själva samt av forskare och

andra aktörer på fältet, har gett upphov till upphettade mediala debatter, seminarier och även till ett flertal litteraturvetenskapliga projekt, böcker och avhandlingar. På det finländska forskningsfältet har, vid sidan om de tidigare nämnda Hanna-Leena Nissilä och Olli Löytty, forskare såsom Heidi Grönstrand, Julia Tidigs, Satu Gröndahl och Katri Talaskivi forskat i det litterära fältets språknormer och flerspråkigheten inom litteraturen. Det är den sistnämndas doktorsavhandling som jag i det följande skall analysera.

Ett inledande syfte med Katri Talaskivis litteratursociologiska och författarcentrerade avhandling *Kieli-ideologia ja kirjailijakäsitys 2010-luvun Suomessa. Muunkielisten kirjailijoiden kokemuksia suomalaisessa kirjallisuus-instituutiossa* (2021) har varit att kartlägga vilka de författare är som skriver på andra språk än de nationella i Finland. Ett annat syfte har varit att genom analyser av ovannämnda författares författarsyner och språkideologier beskriva de punkter där deras litterära verksamhet kolliderar med de murar som omger den finska och finlandssvenska litteraturen. Att Katri Talaskivi i sin avhandling har valt att kalla författare som skriver på andra språk än de två nationella (och de samiska språken) för *annanspråkiga* (muunkieliset) sätter den exkluderande språknormen i fokus. Hon är således inte intresserad av att i sin avhandling diskutera författarnas verk, utan fokus ligger snarare på det litterära fältets uteslutande mekanismer samt på hur språk, normer och makt påverkar författarrollen samt författarnas syn på sitt eget författarskap och sin tillhörighet på fältet.

Katri Talaskivis sammanläggningsavhandling består av en inledande kapp där hon introducerar 2010-talets flerspråkiga litterära fält och förhandlingar, avhandlingens litteratursociologiska utgångspunkter, materialet och de etiska aspekterna relaterade till det, och av tre artiklar som publicerats i inhemska tidskrifter 2020. I den första artikeln analyserar Talaskivi hur de annanspråkiga författarnas egen syn på författarrollen går i dialog med den finländska etablerade konstnärssynen, i den andra artikeln diskuterar hon hur författarna motiverar sina språkval och i den sista artikeln presenterar hon två mycket olika författares sätt förhålla sig till språk och det litterära fältet i Finland och utanför Finlands gränser. Materialet för sina analyser har hon samlat in 2017 och det består av svaren från en enkätundersökning (31 författarsvar av 77 tillfrågade) och av transkriptioner av 11 djupintervjuer. Enkäten kunde besvaras på finska, engelska, spanska, ryska eller via epost även på arabiska, och de författare som svarade angav sammanlagt 16 olika språk som sitt första språk. Det flerspråkiga materialet, som hon deponerat i Finska Litteratursällskapets (SKS) litteraturarkiv för framtida forskare, ger oss en unik insyn i hur det har varit att verka som annanspråkig författare i 2010-talets Finland.

Katri Talaskivis avhandling är en viktig kommentar till 2010-talets debatt kring litteraturfältets språknormer – en diskussion som fortfarande är aktuell i dag. Vid sidan om den kulturgärning som hennes materialinsamling innebär, ger hennes avhandling en god insyn i förhandlingarna om författarrollen, de trösklar som en annanspråkig författare i Finland stöter på och de val hen ställs inför gällande sin yrkesroll. Avhandlingens litteratursociologiska teoretiska begrepp och redskap är välvalda och ger

en god ingång till de senare analyserna. Katri Talaskivis kartläggning av den kulturpolitiska diskussionen i 2010-talets Finland och av den tidigare forskningen om utlandsfödda författares och andra konstnärers position på det finska konstfältet är mångsidig och ger en god bild av ett fält i förändring.

Det finns dock några punkter som jag gärna sett att hon utvecklat i denna diskussion och en av dem är den aktiva roll som de annanspråkiga författarna, under ledning av bland andra den peruanska författaren Roxana Crisólogo Correa och genom plattformen Sivualo, tog i debatten kring litteraturfältets språknormer. Sivualo, som etablerades 2013, arrangerade i flera års tid i samarbete med olika aktörer på fältet, bland dem Läscentrum, Kultur för alla, PEN och Kulturcentret Caisa, olika seminarier och samtal om de annanspråkiga författarnas villkor. Dessa debatter gav upphov till en hel del artiklar och intervjuer och till en flerspråkighetsmånad som firats årligen sedan 2015. En viktig och synlig del av Sivualos arbete har även varit att etablera en flerspråkig och tvärkonstnärlig scen för litteraturen i Finland. Sivualos och dess samarbetspartners engagemang fick redan 2014 Tuula-Liina Varis, som då var Suomen kirjailijaliittos ordförande, att i en ledare i *Kirjailija* (2/2014) ifrågasätta behovet att rucka på de (en)språkliga medlemskriterierna. ”Ur en liten population föds inte många professionella kulturaktörer”¹, konstaterar Varis samtidigt som hon ändå verkade se gruppen som ett hot mot hela det finskspråkiga litterära etablissemanget. Språket är ”nationens kärna” och det är ”olyckligt, om man i ’internationaliseringsivern’ låter finskan förfalla som ett bildningsspråk” varnar hon. Skönlitteraturen är enligt henne en av de viktigaste bevararna av den nationella identiteten och därför menar hon att det är en ”vansinnig tanke att författare som skriver på finska inte skulle ha en egen fackförening i Finland”. Debatten har således varit pågående sedan 2014 och den tidiga debatten kunde gärna analyserats mer ingående, inte minst genom de annanspråkiga författarnas eget engagemang och egna inlägg. Intressant kunde också ha varit att reflektera mer över vilken roll Finlands tvåspråkighet har spelat i denna debatt.

Sivualo var inte det enda flerspråkiga litterära projektet som föddes 2013 eller åren efter, och en bidragande orsak till dess födelse var Konestiftelsens språkpolitiska strategi och den satsning stiftelsen gjorde 2012–2016. Konestiftelsens inverkan på den roll och synlighet som flerspråkiga projekt fick under 2010-talet kan inte underskattas och kunde gärna ha kommenterats i Talaskivis kulturpolitiskt orienterade avhandling. För denna diskussion kunde hon ha använt sig av rapporten *Monikielisyyden on luovuutta! Tutkimus taiteen ja monikielisyyden yhdistämisestä* (Cupore 2016) av Pasi Saukkonen, Sirkku Latomaa och Vaida Sriebaliute-Norho, där även Sivualo behandlas i ett eget kapitel.

Katri Talaskivis författarcentrerade avhandling är ett välkommet tillägg till den tidigare forskningen. Även om många av de diskussioner Talaskivi tar upp och de resultat som hon presenterar, har behandlats av tidigare akademiska forskningsprojekt och andra projekt på kulturfältet,

¹ Översättningarna av Varis citat är mina.

ligger betydelsen av hennes avhandling i insamlandet av och användningen av empiriskt material, genom vilket författarnas egen syn på sitt författarskap ges ett större utrymme. Hennes arbete är kulturpolitiskt betydelsefullt och det deponerade materialet öppnar för många framtida analyser av 2010-talets litterära klimat.

Författare

Rita Paqvalén, FD, facklitterär författare och verksamhetsledare för Kultur för alla, rita.paqvalen@cultureforall.fi